

Ledstilling i attributive ledsætninger

Torben Juel Jensen &
Tanya Karoli Christensen

Abstract

This article examines the use of declarative (XV(S)A) vs. neutral (SVA) word order in attributive clauses in spoken Danish. Overall, we find that they display a low proportion of declarative word order (11%) compared to nominal and adverbial subclauses, but this figure covers substantial variation. The word order alternation is thus significantly influenced by the factors syntactic function, conjunction, adverbial type, length, and factuality of the subclause. Further, qualitative analyses reveal that attributive clauses with declarative word order are very often governed by a cataphoric element in their matrix clause. We argue that the results support the hypothesis that declarative word order functions as a foregrounder, though assertivity (factuality) also seems to play a role.

Nøgleord

ledstilling, attributive ledsætninger, eksplikatkonstruktion, forgrund

1. Indledning

Dansk har to ledstillingsmønstre som på trods af de traditionelle betegnelser hel- og ledsætningsmønster (Diderichsen 1974) begge kan forekomme i ledsætninger. Af samme grund indføres i *Grammatik over det Danske Sprog* (GDS) betegnelserne deklarativ og neutral ledstilling for at undgå sammenblandingen med syntaktisk status (som hel- eller ledsætning) (Hansen & Heltoft 2011: 1677 ff.). Neutral ledstilling har altid subjektet placeret først, dernæst eventuelle adverbialer, og finittet er således på tredje plads (V3- eller AV-ledstilling; jf. eksempel 1), mens deklarativ ledstilling har et fundamentfelt hvori stort set alle led fra sætningen kan placeres, og det finitte verbal er altid placeret på pladsen umiddelbart derefter (V2- eller VA-ledstilling; jf. 2). I ledsætninger der starter med subjektet og ikke har

noget sætningsadverbial, kan ledstillingen ikke afgøres (det gælder hovedparten af ledsætningerne i talesproget; Jensen 2011: 128).

Det er også en af grundene til								
	K	S	SA			V _f	V _i	neutral (av)
(1)	<i>at</i>	<i>vi</i>	<i>næsten ikke</i>			<i>tør</i>	<i>flytte</i>	
	K	F	V _f	S	SA	V _i	deklarativ (va)	
(2)	<i>at</i>	<i>vi</i>	<i>tør</i>		<i>næsten ikke</i>	<i>flytte</i>		

Vi har i en serie af studier undersøgt brugen og betydningen af de to ledstillinger i ledsætninger (Jensen & Christensen 2013; Christensen, Jensen & Christensen 2015; Christensen, Christensen & Jensen 2016; Christensen & Jensen 2022). Undersøgelserne har haft som primært fokus at teste om ledstillingsmønstrenes distribution kan forklares ud fra funktionelle hypoteser: *Assertivitetshypotesen* hævder at ledstillingsforskellen har at gøre med illokutionær ramme, således at den deklarative ledstilling markerer at ledsætningen, trods sin syntaktisk underordnede status, er assertiv eller i hvert fald har ”konstativt potentiale” (Julien 2007; Hansen & Heltoft 2011: 1682 ff.; Julien 2015). *Forgrundshypotesen* hævder at deklarativ ledstilling er et signal til tilhøreren om at den vigtigste information i den komplekse sætning skal findes i ledsætningen, ikke i oversætningen (Wiklund m.fl. 2009; Jensen & Christensen 2013). Resultaterne understøtter hypotesen om at deklarativ ledstilling fungerer som et forgrundssignal, men også ledsætningens faktualitetsværdi spiller en rolle, hvilket tyder på at også assertivitet er knyttet til deklarativ ledstilling. Hvor vi hidtil har fokuseret på nominale og adverbielle ledsætninger, vil vi i denne artikel fremlægge resultaterne for attributive (også kaldet adjektiviske) ledsætninger. Disse har samlet set en væsentlig lavere andel af deklarativ ledstilling end nominale og adverbielle ledsætninger: Attributive ledsætninger har i LANCHART-korpusset deklarativ ledstilling i 11 % af tilfældene (de nominale: 64 % og de adverbielle: 58 %). Som vi vil vise i denne artikel, dækker dette tal dog over store forskelle, hvor visse typer af attributive ledsætninger har en væsentlig større forekomst af deklarativ ledstilling.

Attributive ledsætninger er kendetegnet ved ikke at udgøre et sætningsled i sig selv; de optræder derimod som efterstillet adled til et andet led (i visse tilfælde til hele sætninger). Vi definerer i vores undersøgelse attributive ledsætninger bredere end traditionen, som til kategorien

adjektiviske ledsætninger alene regner ledsætninger der modificerer et nominal (Hansen & Heltoft 2011: 1480). Vi følger derimod Sune Sønderberg Mortensen (Mortensen 2014) ved også at regne ledsætninger der modificerer adjektiver (jf. 3), adverbier (jf. 4) og prædikater/sætninger (jf. 5) som attributive, dvs. ledsætninger som ofte regnes som adverbielle.¹

- (3) jeg var bare heldig den ikke satte ind før
 (4) nu spiller jeg i Vinderup så meget jeg nu kan uden at overbelaste min ankel eller lyske
 (5) og der var han jo den type der hvis øh børnene de sang falsk ikke hvad de jo gør ikke så blev han meget ophidset

2. Data og metode

Undersøgelsen baserer sig på det samme datamateriale fra LAN-CHART-korpusset som vi tidligere har anvendt i vores undersøgelser af nominale og adverbielle ledsætninger. Det består af 132 samtaler med 92 informanter fra København og Vinderup optaget i perioderne 1987-88 og 2005-07.² Vi henviser til vores tidligere publikationer (fx Christensen & Jensen 2022) for en nærmere beskrivelse af design og informantdata, men vil ikke komme yderligere ind på de ikke-sproglige variable i denne artikel da vores analyser ikke tyder på at de har betydning for ledstillingsvariationen i attributive ledsætninger.

I datamaterialet forekommer 2022 attributive ledsætninger. Heri medregnes alene ledsætninger hvori ledstillingen kan afgøres som enten deklarativ eller neutral. Disse ledsætninger blev kodet for ledstilling samt en række syntaktiske og semantiske faktorer som fremgår af Figur 1. De første seks faktorer er medtaget på baggrund af vores tidligere undersøgelser og er relateret til henholdsvis forgrunds- og assertivitets-hypotesen.

Det drejer sig for det første om typen af sætningsadverbial, ledsætning-

1 I afgørelsen af om en given ledsætning er attributiv, blev bl.a. Mortensens topologiske kriterium anvendt: "To determine that a subclause is not a constituent in its own right, a topological guideline can be employed: Since a sentence constituent can normally only be fronted as a whole, attributive clauses, as opposed to nominal and adverbial clauses, cannot be fronted alone – they need their governing head" (Mortensen 2014: 411).

2 Tre af informanterne anvender dog ingen attributive ledsætninger, så de resultater der fremlægges i denne artikel, baserer sig reelt på 89 informanter og 130 samtaler.

gens placering i oversætningen samt ledsætningens længde. Disse er inddraget ud fra en antagelse af at forekomsten af dialogiske adverbialer i ledsætningen, final placering af ledsætningen samt ”indholdsmæssig tyngde” i ledsætningen operationaliseret som antal ord alt andet lige vil korrelere med at ledsætningen udgør forgrund information i den komplekse sætning den er del af, og dermed ifølge forgrundshypotesen er disponeret for deklarativ ledstilling.

Faktoren integration handler om hvor tæt ledsætningen er knyttet til oversætningen: Restriktive ledsætninger er kodet som integrerede mens parentetiske (ikke-restriktive) ledsætninger er kodet som ikke-integrerede. Pga. de ikke-integrerede ledsætningers selvstændige status må det antages at de ofte udgør forgrund information, men selvstændigheden kan også betyde at de udgør en selvstændig sproghandling (Hansen & Heltoft 2011: 1513 & 1520). Såfremt ikke-integration er korreleret med deklarativ ledstilling, kan det således siges at understøtte begge hypoteser.

Faktoren faktualitet, dvs. om taleren forpligter sig til om indholdet i ledsætningen er sandt eller ej, er derimod tæt knyttet til assertivitetshypotesen. Ud fra denne hypotese må man nemlig forvente at non-faktuelle ledsætninger forholdsvis sjældent, om nogensinde, forekommer med deklarativ ledstilling, eftersom sådanne ledsætninger ikke asserteres (hævdes). Også faktoren disfluens kan knyttes til assertivitetshypotesen på den måde at disfluens i starten af en ledsætning kan være udtryk for at taleren er ved at omprocessere sin ytring (en form for reparatur). Såfremt taleren omtolker sætningens status, er det muligt at den samtidig får en mere selvstændig illokutionær værdi og dermed gives deklarativ ledstilling. Vi henviser til vores tidligere publikationer for en nærmere beskrivelse af de hypotesebaserede faktorer (Christensen, Jensen & Christensen 2015; Christensen & Jensen 2022).

Endelig blev ledsætningerne kodet for konjunktion og syntaktisk funktion. I alt 13 forskellige konjunktioner indleder de attributive ledsætninger i datamaterialet; derudover forekommer en del af ledsætningerne enten uden konjunktion eller med et komplekst konjunktion som fx *end hvis*, eller *som at*. Af overskuelighedshensyn blev alle ledsætninger kategoriseret efter den første konjunktion (fx *som*), alle *hv*-indledte konjunktioner blev slået sammen til én kategori, og de sjældent forekommende konjunktioner *så*, *end*, *når*, *om* og *da* blev slået sammen til en restkategori (Other).

Hvad angår den syntaktiske funktion, drejer det sig primært om hvilken type af syntagma ledsætningerne fungerer som adled i. Adjektiv- og ad-

verbiums syntagmer blev slået sammen til én kategori, mens ledsætninger i nominalsyntagmer – som udgør 61 % af alle attributive ledsætninger i data – blev opdelt i ”relativsætninger” (NRel) og ”ikke-relativsætninger” (NOther) på baggrund af om de i sig selv er semantisk ukomplette hhv. komplette (dvs. enten kræver eller ikke kræver et korrelat i oversætningen). Dermed inkluderer kategorien relativsætninger i vores undersøgelse alene det der i GDS betegnes som nominalrelativer (Hansen & Heltoft 2011: 1516 ff.), mens NOther inkluderer såvel GDS’ appositioner som ekspliktkonstruktioner (Hansen & Heltoft 2011: 1506-1514) – mere om det senere. Kløvningsledsætninger udgør en kategori for sig selv, ikke mindst fordi de antages oftest at udgøre præsupponeret baggrundsinformation (Hansen & Heltoft 2011: 1793 ff.; Christensen 2019), og man derved ud fra begge semantiske hypoteser må forvente en lav forekomst af deklarativ ledstilling heri.

FORGRUNDSHYPOTHESEN	Type af sætningsadverbial* i ledsætningen (Adv/Type)	Dialogisk (dialogiske partikler og bandeord), fx <i>jo, da, sgu, vel, fandeme, kraftedeme</i> Anden type, fx <i>ikke, lige, så, måske, ligesom, også, aldrig</i>
	Ledsætningens position i oversætningen	Initial , dvs. før finit verbal, fx <i>altså der <u>hvor det virkelig kneb</u> det var også det var matematikken ikke</i> Final , dvs. efter finit verbal, fx <i>men der er jo også de skilsmisser kan man sige <u>hvor moren prøver virkelig at P holde på sit og skubbe faren væk</u></i>
	Ledsætningens længde (Length)	Antal ord herunder ord i eventuelle indlejrede ledsætninger, fx <i>vi lavede sådan et håndboldhold P med lærerne <u>hvor vi spillede simpelthen i en i oh ganske almindelig turnering serie fire håndbold sammen med dem</u></i> (17 ord)
BEGGE HYPOTHESER	Integration	Integrerede (ikke-parentetiske) ledsætninger, fx <i>altså jeg har jo mødt mit en dreng <u>som aldrig har set en hvid mand før</u> ikke</i> Ikke-integrerede (parentetiske; NonInt) ledsætninger, fx <i>så det endte med at det blev Krebs’ Skole i oh oppe ved Stockholmsgade <u>som jo selvfølgelig var et lille stykke vej derfra</u> ikke</i>
ASSERTIVITETS-HYPOTHESEN	Faktualitet	Faktuelle ledsætninger (Factual), fx <i>altså jo jeg kan huske det på den måde <u>vi fik jo et nært forhold til vores mormor og morfar også</u></i> Non-faktuelle ledsætninger (NonFactual), fx <i>altså det er jo sådan noget <u>man lige kan gøre en time om aftenen</u></i>
	Disfluens på overgangen mellem ledsætning og matrixsætning	Disfluens (pauser, tøvelyde, ordgentagelser og selvrettelser, interjektionaler eller indskudt sætningsformet materiale; Disfl), fx <i>det sværeste er jo at at skulle sige til folk de ikke skal være her mere specielt medarbejdere <u>som oh som egentlig gør det godt men som man ikke har brug for</u></i>

IKKE HYPOTEBASERET	Konjunktion (MainConj)	0, at, hv-ord (<i>hvor, hvad, hvilket, hvis, hvorfor, hvori</i>), som, Other
	Funktion	<p>NRel(ativsætning) <i>altså du får nogle salgstal som du simpelthen skal opfylde</i></p> <p>NOther <i>og så havde jeg fået den fidus jeg skulle bare sige jeg ville være oh militærnægter</i></p> <p>AdjAdv(-syntagmer) <i>og der er jo meget mere end man overhovedet aner</i></p> <p>Prædikater og sætninger (Pred) <i>jeg har altid siddet hjemme om aftenen ikke hvor jeg sådan set ikke har foretaget andet end at høre musik</i></p> <p>Kløvnings (Cleft) <i>der var en hel masse de ikke måtte</i></p>

Figur 1: Sproglige faktorer inkluderet i undersøgelsen. *I sætninger med mere end ét sætningsadverbial refererer typen til det første af dem.

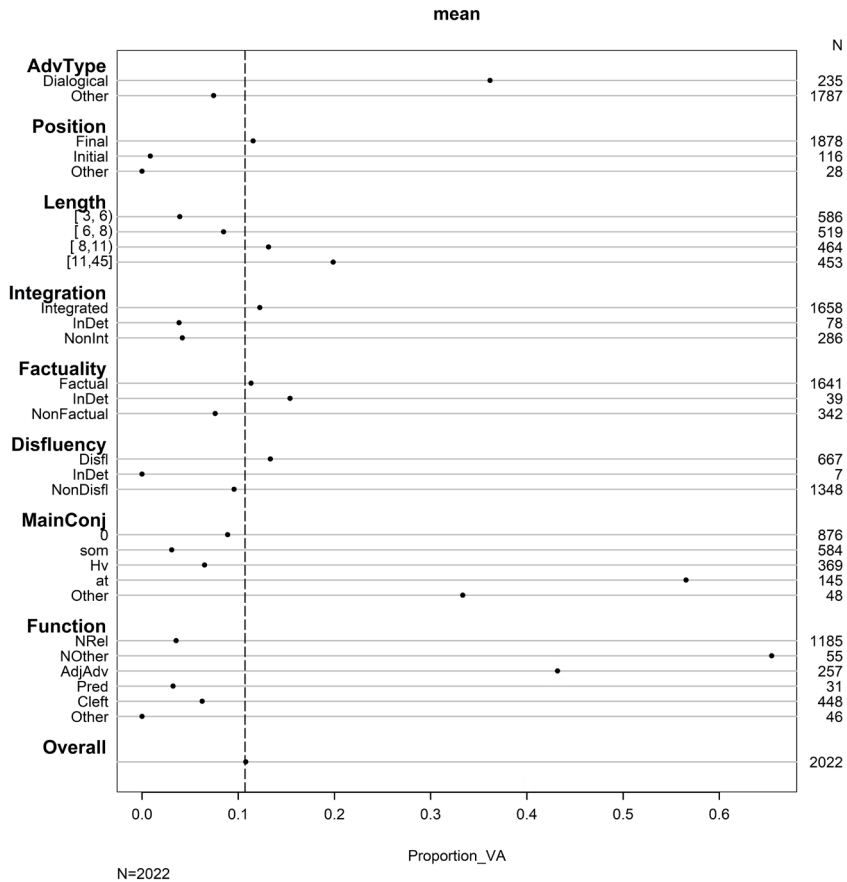
3. Resultater

Set under ét har de attributive ledsætninger i datamaterialet deklarativ ledstilling i 11 % af tilfældene, men som det fremgår af Figur 2, varierer andelen en del afhængigt af hvilken type ledsætning der er tale om.

Størst variation ses i forhold til ledsætningens syntaktiske funktion (Function): Ikke-relative ledsætninger i nominalsyntagmer (NOther) og ledsætninger i adjektiv- og adverbiumsyttagmer (AdjAdv) har relativt høje andele af deklarativ ledstilling, henholdsvis 65 % og 43 %, mens andelen af deklarativ ledstilling hos de øvrige typer ligger på mellem 3 og 6 % (i restgruppen, Other, er andelen 0). Som det fremgår af figuren, er relativsætninger (NRel) klart hyppigste type af attributiv ledsætning i datamaterialet (59 %), men de forekommer i under 4 % af tilfældene med deklarativ ledstilling.

Også ledsætningens konjunktion (MainConj) ser ud til at have stor betydning, og her skiller *at*-ledsætningerne sig ud med en andel af deklarativ ledstilling langt over gennemsnittet (57 %). Også Other-gruppen af konjunktioner har relativt høj andel (33 %), hvilket reelt alene skyldes konjunktionerne *end* og *især*, *så*, mens ledsætninger med *som* omvendt kun har deklarativ ledstilling i 3 % af tilfældene.

De øvrige variable er som nævnt medtaget i undersøgelsen på baggrund af hypoteser om funktionen af deklarativ ledstilling som markør for henholdsvis 'forgrund' og 'assertion'. Resultaterne understøtter i alle tilfælde på nær Integration begge hypoteser, på den måde at deklarativ ledstilling specielt forekommer i forbindelse med dialogiske adverbialer, final placering af ledsætningen, lange ledsætninger, faktisk værdi af ledsætningen og disfluens ved overgangen mellem matrixsætning og ledsætning.

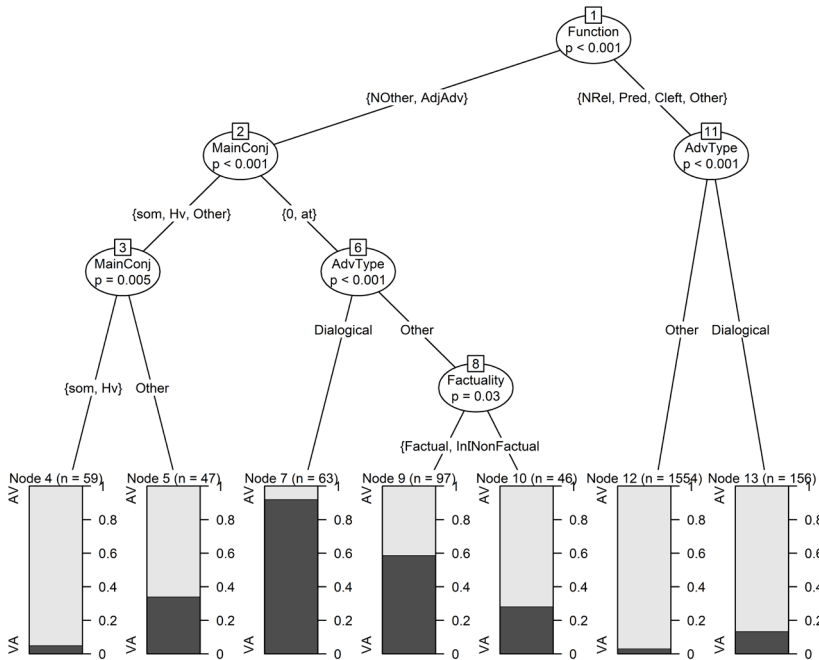

Figur 2: Distribution af deklarativ ledstilling (VA) i forhold til de undersøgte uafhængige variable. Other og InDet repræsenterer henholdsvis restkategorier og forekomster som er ubestemmelige i forhold til den givne variabel.

Det skal dog bemærkes at disse distributionelle resultater må tages med et gran salt idet variablene i flere tilfælde ikke er uafhængige af hinanden. Dette gælder ikke mindst for variablene funktion og konjunktion idet fx ledsætninger indledt med *som* altovervejende udgøres af relativsætninger og kløvningsledsætninger. Der er også afhængighed mellem funktion og flere af de hypotesebaserede variable idet ledsætninger i kløvnings-, adjektiv- og adverbiumsntagmer samt ikke-relative adled i nominalsyntagmer stort set altid er integrerede, ligesom det kun er relativsætninger og ledsætninger i adjektiv- og adverbiumsntagmer der forekommer initialt i matrixsætningen.

Der er altså tale om kollinearitet mellem flere af variablene, hvilket gør at man ikke umiddelbart kan teste betydningen af de enkelte variable

i forhold til ledstillingsvariationen i en multivariat statistisk analyse, som fx logistisk regression. Vi har derfor i stedet anvendt metoden *conditional inference tree*, som på en anden måde kan give et indblik i hvilke variable der er vigtigst i forhold til ledstillingsvariation, og hvordan de interagerer med hinanden, uden i nær samme omfang at være følsom for kollinearitet (Hothorn, Hornik & Zeileis 2006; Tagliamonte & Baayen 2012). En conditional inference tree-analyse fungerer groft sagt således at datamaterialet opsplittes i to dele på basis af den af de inddragede uafhængige variable der har den største indflydelse på den afhængige variabel (som her er ledstillingsmønsteret deklarativ vs. neutral). Herefter opsplittes de to dele af datamaterialet hver især igen på basis af den variabel der har den største indflydelse, og sådan fortsætter opsplitningen rekursivt indtil ingen af de uafhængige variable har signifikant indflydelse på den afhængige variabel i den pågældende del af datamaterialet. Figur 3 viser resultatet af analysen, som blev gennemført ved hjælp af *ctree*-funktionen i pakken *party* i R (Hothorn m.fl. 2023; Team 2023).

Figur 3: Conditional inference tree-analyse. VA: deklarativ ledstilling; AV: neutral ledstilling

Som det fremgår, er den variabel der har størst indflydelse på ledstillingsvariationen, ledsætningens syntaktiske funktion, og analysen opsplitter datamaterialet i ledsætninger i adjektiv- og adverbiums syntagmer samt ikke-relative adled i nominalsyntagmer på den ene side (kendetegnet ved en samlet set høj andel af deklarativ ledstilling) og de øvrige typer på den anden side. Dette er ikke overraskende set i relation til distributionen i Figur 2; mere interessant er det at konjunktionen kun spiller en signifikant rolle for ledstillingen i den førstnævnte gruppe (NOther+AdjAdv). Her er konjunktionen afgørende for den efterfølgende opsplitning som først opdeler data i grupperne *som*+Hv+Other vs. 0+*at*, og herefter opdeler den førstnævnte gruppe i hhv. *som*- og Hv-sætninger (med en meget lav andel af deklarativ ledstilling; ca. 5 %) og Other-sætninger (med en høj andel; ca. 35 %).

Inden for de øvrige opsplitninger er det herefter adverbialtypen der er afgørende for ledstillingen: Ledsætninger med et dialogisk adverbial har en større tendens til deklarativ ledstilling end ledsætninger med andre adverbialer, svarende til resultaterne af vores tidligere undersøgelser. Den eneste øvrige variabel der herefter har signifikant indflydelse på ledstillingen, er faktualitet, men kun inden for sætninger med de syntaktiske funktioner NOther eller AdjAdv indledt med *at* eller uden konjunktion og med et ikke-dialogisk sætningsadverbial. Her ses det, i overensstemmelse med assertivitetshypotesen, at de non-faktuelle ledsætninger har en væsentlig lavere tilbøjelighed til deklarativ ledstilling end de faktuelle.

Inferenstræsanalysen viser at der ikke er flere faktorer der har signifikant indflydelse på ledstillingen; position, længde, integration og disfluens giver således ikke anledning til yderligere opsplitninger af datamaterialet.³

3.1. *Kvalitative analyser*

For at få en dybere forståelse for hvad der kan forklare ledstillingsalternationen, ser vi i dette afsnit nærmere på hvad der gemmer sig under nogle af de inddelinger som inferenstræet resulterer i. Det viser sig at særligt ét mønster går igen, nemlig det at attributive ledsætninger med deklarativ

---

3 Hvis kun de hypotesebaserede variable inkluderes i analysen (dvs. ikke funktion og konjunktion), bliver også længde og integration signifikante: Længere ledsætninger har større tendens til deklarativ ledstilling end kortere ledsætninger, og integrerede ledsætninger har større tendens til deklarativ ledstilling end ikke-integrerede (det sidste i modsætning til vores hypotese).

ledstilling som hovedregel er styret af et såkaldt eksplikat i oversætningen, dvs. et element der henviser kataforisk til ledsætningen (Hansen & Heltoft 2011: 1506). De følgende underafsnit fokuserer på inferenstræets forgreninger til venstre, dvs. vi kommer ikke ind på relativsætninger, kløvningsledsætninger mv., som er kendetegnet ved lav andel af deklarativ ledstilling. For nemheds skyld refererer vi til de relevante søjler (nederst i Figur 3) som boks 4-10 (eng. *node 4-10*).

3.1.1. Ledsætninger med gradsadverbiet *så* som eksplikat

Nederst til venstre i inferenstræet ses en forgrening der udskiller konjunktionerne *som/hv-* i boks 4 og *Other* i boks 5. Vi fokuserer her på boks 5, der har relativt høj tendens til deklarativ ledstilling (ca. 35 %). Under samlebetegnelsen *Other* gemmer sig konjunktionerne *da, end, når, om* og *så*, men det er kun *end* og *så* der forekommer med deklarativ ledstilling (henholdsvis 3 og 13 forekomster). Med andre ord bæres tendensen her af ledsætninger med konjunktionen *så*. Inspicerer man disse nærmere, viser det sig at samtlige har et eksplikat i form af gradsadverbiet *så*, der typisk modificerer et adjektiv, se (6-8).⁴

- (6) hendes område er **så** specielt så hun bliver aldrig arbejdsløs
- (7) der var **så** meget oppakning på så jeg sad faktisk *s-* spændt fast ikke
- (8) nu er de selvfølgelig **så** store så de kan godt være alene hjemme en aften ikke også

Kombinationen af eksplikatet *så* i oversætningen og deklarativ ledstilling i ledsætningen findes også uden for boks 5, nemlig i forekomster med konjunktionen *at* (og en enkelt med *som* (ikke vist her)). De fordeler sig på boks 4, 7, 9 og 10, se eksempler i (9-11).⁵

- (9) nu var man også **så** lille at man oplevede det jo på en helt anden måde ikke
- (10) det var forandret **så** meget at at han ville hellere tilbage til det # gode gamle Nyboder
- (11) hun er så nok **så** gammel at jeg ved ikke om hun kan kende mig

4 Blandt forekomsterne i boks 5 findes også ledsætninger med neutral ledstilling der er styret af gradsadverbiet *så*, fx *eller også har det været så normalt så jeg ikke har lagt mærke til det*.

5 Igen findes der også eksempler med neutral ledstilling, fx *der kan vi jo selvfølgelig godt blive så gamle og affældige at at # vi ikke har kræfter til det*.

GDS skriver at ledsætninger til eksplikateret *så* ”har værdi af følgesætning” (Hansen & Heltoft 2011: 1508), hvilket harmonerer fint med at der ikke umiddelbart er nogen betydningsforskel på om man anvender konjunktionen *så* eller *at* i denne kontekst. Der er dog forskel på tendensen til deklarativ ledstilling idet *så*-sætninger har deklarativ ledstilling i 68 % af tilfældene mod *at*-sætningernes 42 % (når man ser på alle 53 ledsætninger med eksplikateret *så*, har de deklarativ ledstilling i 45 % af tilfældene).

Boks 7, 9 og 10 indeholder også attributive ledsætninger der styres af andre eksplikater end gradsadverbiet *så*. Dem gennemgår vi herunder, organiseret efter hyppighed.

3.1.2. Ledsætninger med adverbiet *sådan* som eksplikater

Det mest frekvente eksplikater i disse ledsætninger er adverbiet *sådan*. Det forekommer 115 gange, hvoraf 80 af tilfældene er med deklarativ ledstilling, svarende til 69 %.⁶ Heraf kan en undergruppe på 25 forekomster diskuteres ift. deres status som ledsætninger idet *sådan* viser sig at fungere som citatmarkør (eng. ’quotative’; Rathje 2009), se (12), som både indeholder et interjektional og udviser deiksisskift ift. person og tempus.

(12) jeg var **sådan** jamen så kan I da ikke tage ham med

De resterende forekomster adskiller sig på forskellig vis fra citatfunktion, enten ved ikke at have interjektionaler eller deiksisskift, eller ved at taleren bruger underordningskonjunktion, se (13-14).

(13) vi har det **sådan** vi vil ikke have vores børn skal vokse op midt inde i København

(14) ja men det er jo **sådan** at en hest har jo en rytme ligesom en en en en anden sportsudøver ikke

Som vi ser det i (14), optræder eksplikateret *sådan* gerne som prædikativ efter et formelt subjekt, *det*.⁷ Det resulterer i nogle særdeles indholdslette

6 Der forekommer også i alt syv sætninger der ikke indledes med *at* eller *0* men med *hvad*, *hvor*, *som* eller *så* (dvs. i boks 4 og 5). Disse har med en enkelt undtagelse neutral ledstilling.

7 Vi tolker ikke disse *det*-er som foreløbige subjekter, for det ville kræve at (14) kunne omskrives således: *at en hest har en rytme ligesom en anden sportsudøver er jo sådan*. Dette svarer ikke indholdssyntaktisk til strukturen i (14), for der mangler et led der forklarer hvad der ligger i *sådan*.

oversættninger af strukturen *det VÆRE sådan* der har præsentativ funktion, dvs. angiver at den egentlige information kommer i ledsætningen. Oversættninger med denne struktur kombineres også hyppigt i materialet med ledsætninger med neutral ledstilling, se (15).

- (15) det er jo ikke **sådan** vi bare går og snakker heste heste heste heste
og sådan

At også neutral ledstilling optræder efter præsentative oversættninger, er helt som man ville vente det ud fra den grundantagelse at denne ledstilling er semantisk umarkeret og kan forekomme i alle kontekster (Christensen 2007: 111-112; Hansen & Heltoft 2011: 1679-1680).

3.1.3. Ledsætninger med *det/den* som *eksplikat*

Under kategorien NOther, dvs. attributive ledsætninger der er knyttet til et nominalt element, men ikke er relativitysætninger, finder vi to hovedtyper.⁸ I den ene består eksplikatet kun af pronomenet *det/den*, se (16), mens det i den anden er den bestemte artikel i et komplekst nominalsyntaxme (dvs. *det/den*), se (17).

- (16) så gjorde mine forældre også **det** at øh at hun skulle da ikke passe
mig
- (17) så havde jeg fået **den** fidus jeg skulle bare sige jeg ville være øh
militærnægter

Begge typer udviser en klar tendens til deklarativ ledstilling med hhv. 14 ud af 20 forekomster for pronomenet *det/den* og 16 ud af 23 for den bestemte artikel *den/det* (i begge tilfælde 70 %).⁹

Som vi så det for *sådan* ovenfor, er en del af oversættningerne med nominalt *det* som eksplikat meget indholdslette idet de udgøres af prædikativkonstruktioner med subjektet *det* eller *der*, dvs. med strukturen *det/der VÆRE det*, se (18-19).

- (18) det er så også **det** at på det tidspunkt sagde man faktisk Des endnu

8 Derudover er der en mere blandet restgruppe på 12 forekomster med *noget/nogle* eller et substantiv uden foranstillet bestemt artikel, hvoraf halvdelen har deklarativ ledstilling.

9 Disse konstruktioner findes også med konjunktionen *om* (dvs. i boks 5), i alt 3 forekomster, alle med neutral ledstilling.

- (19) der er jo **det** ved det at at det er jo en en en øh en bygningsmasse
der er i brug hele tiden ikke

Også i denne undergruppe ser vi altså en tendens til oversættelser med præsentativ funktion.

Den type hvor eksplikationen er bestemt i et nominalsyntaxeme, er typisk mere indholdstung, alene i kraft af det leksikalske indhold i syntagmets hovedord (jf. *den fidus* i (17)). Men også nominalsyntaxemerne kan være konstrueret så de fungerer kataforisk, som i udtrykket *på den måde*, hvoraf der i alt er seks, som alle har deklarativ ledstilling, se (20).

- (20) så blev han øh mekaniker ikke # hh øh på **den** måde at han skulle bare øh passe øh varmeapparater og kedler og sådan noget

Denne kvalitative gennemgang af mønstre og tendenser der går på tværs af nogle af inferenstræets forgreninger, inviterer til nogle mere overordnede overvejelser om vores undersøgelse og dens resultater. Dem tager vi hul på i diskussionen.

4. Diskussion og afrunding

Vi har ovenfor fremdraget en række eksempler på det GDS kalder eksplikationskonstruktion (Hansen & Heltoft 2011: 1508-1510). Om eksplikationskonstruktioner hvor eksplikationen kun består af pronomenet *det*, skriver GDS at de kun er mulige ”når den eksplikative ledsætning er præsupponeret og prædikatet altså er faktitiv” (Hansen & Heltoft 2011: 1509). Hansen og Heltoft giver bl.a. eksemplet i (21) som belæg.

- (21) **det** at du giver op, overrasker mig egentlig ikke

Selvom Hansen og Heltoft ikke omtaler topologiske forhold i denne sammenhæng, vil en karakteristik af ledsætningen som præsupponeret ifølge assertivitetshypotesen forudsige at den skal have neutral ledstilling. Det står i modstrid med vores resultater hvor altså 70 % af ledsætningerne til eksplikationen *det* har deklarativ ledstilling. Når man inspicerer prædikaterne i deres oversættelser, viser det sig da også at ingen af dem er faktive (de anvendte prædikater er *være, have, gøre, ske og prøve*), og ledsætningerne forekommer heller ikke at være præsupponerede. Tværtimod præsenterer de i konteksten ny og fremhævet information. Det harmonerer med den

nævnte tendens til at de undersøgte oversættelser er indholdslette og fungerer præsentativt.

Det leder os til det mulige kritikpunkt af vores undersøgelse at nogle af ledsætningerne måske ikke er egentlige ledsætninger, men enten helsætninger eller udtryk for det talesprogsfænomen som GDS kalder 'ytringsindbygning' (Hansen & Heltoft 2011: 1651-1657):

Det er et almindeligt træk ved talesprog at man indbygger en ny ytringshelhed ved at skifte til ny helsætningsstruktur inde i en allerede påbegyndt helsætning. ... Ofte finder denne indbygning sted som alternativ til en nominal ledsætning. (Hansen & Heltoft 2011: 1651)

Hansen og Heltoft understreger at der ikke kræves et anførende verbum for at der kan være tale om ytringsindbygning, men at samme funktion kan varetages af fx et kataforisk pronomen (Hansen & Heltoft 2011: 1655). Her begynder det at ligne eksplikatkonstruktion. Eftersom GDS opererer med "glidende overgang" (Hansen & Heltoft 2011: 1682) mellem ytringsindbygning og ledsætninger med deklarativ ledstilling, er det vanskeligt at afgøre hvor mange af vores ledsætninger der ifølge GDS burde kategoriseres som ytringsindbygning.

Grunden til at vi ikke har udgrænset ytringsindbygning fra ledsætninger i den kvantitative del af vores undersøgelse, er at vi ikke har fundet nogen generelle kriterier til udtømmende at afgrænse kategorien. I modsætning til i en beskrivelse som GDS' kan deklarativ ledstilling i en variationistisk undersøgelse som vores naturligvis ikke være et kriterium, da analysen så ville blive cirkulær.

Anderledes er det hvor der er selvstændige kriterier for at en sætning udgør ytringsindbygning. Som vi allerede har nævnt, er der en mindre gruppe af ledsætningerne i materialet som kan beskrives som direkte tale efter en anførende (citatermarkerende) brug af *sådan* fordi de indeholder interjektionaler eller deiksisskift. Det drejer sig om 25 forekomster. Det kan diskuteres om de burde være sorteret fra i undersøgelsen. Vi har fulgt det princip at vi ikke på forhånd frasorterer forekomster hvis de ellers lever op til kriterierne for hvad der tæller som en ledsætning. For attributive ledsætninger er et af kriterierne om der findes et element som de kan siges at lægge sig til. Eftersom *sådan* udgør en mulig 'vært' for et attribut, og eftersom anførende sætninger i øvrigt i traditionen er

blevet regnet for oversættninger (Diderichsen 1974: 203), er denne type sætninger medtaget i kodningen og i de kvantitative undersøgelser. Først en kvalitativ analyse kan vise hvilke forekomster der er direkte tale, og hvilke der ikke er.¹⁰

Vores mangeårige studie af ledstillingsalternationen i danske ledsætninger har bl.a. drejet sig om at undersøge hvorvidt funktionelle hypoteser kan forklare anvendelsen af deklarativ ledstilling i talesprogets ledsætninger. Det mener vi at dette delstudie af attributive ledsætninger giver solid støtte til. Som vist i de kvalitative analyser ser vi en udbredt tendens til præsentative oversættninger ved ledsætninger med deklarativ ledstilling, hvilket harmonerer med hypotesen om at deklarativ ledstilling signalerer forgrund. Samtidig ser vi de forventede effekter af dialogiske adverbialer og ledsætningens længde. Det er dog fortsat uafklaret præcis hvordan forgrund og assertivitet forholder sig til hinanden – også i dette studie finder vi at faktualitet er en statistisk signifikant variabel, som dog ser ud til at have relativ beskeden betydning. Den særlige rolle som underordningskonjunktionen *at* har, inviterer ligeledes til flere undersøgelser.

Om forfatterne

Torben Juel Jensen, ph.d., lektor i dansk sprog, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.

Tanya Karoli Christensen, ph.d., professor i dansk sprog, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.

Litteratur

Christensen, Marie Herget (2019): Sætningskløvnings i moderne talt dansk. *Danske talesprog* 19, 37-76.

Christensen, Marie Herget, Tanya Karoli Christensen & Torben Juel Jensen (2016): Forgrund af ledsætninger - et psykolingvistisk forsøg. *Ny Forskning i Grammatik* 23, 5-21.

---

¹⁰ Vores data er ikke opmærket sådan at man automatisk kan frasortere ledsætninger der udgør direkte tale eller tanke; det ville kræve en efterkategorisering. Sådan en foretog vi i forbindelse med undersøgelsen af nominale ledsætninger (Jensen & Christensen 2013: 45). Selvom vi ikke har gjort det her, vurderer vi på baggrund af de kvalitative analyser at kun en meget lille del af de attributive ledsætninger efter selvstændige, udtryksmæssigt baserede kriterier kan kategoriseres som ytringsindbygning.

- Christensen, Tanya Karoli (2007): *Hyperparadigmer – en undersøgelse af paradigmatiske samspil i danske modusystemer*. Ph.d.-afhandling, Roskilde Universitet.
- Christensen, Tanya Karoli & Torben Juel Jensen (2022): When Variants Lack Semantic Equivalence: Adverbial Subclause Word Order. I: *Explanations in Sociosyntactic Variation*. Tanya Karoli Christensen & Torben Juel Jensen (red.). Cambridge: Cambridge University Press, 171-206.
- Christensen, Tanya Karoli, Torben Juel Jensen & Marie Herget Christensen (2015): Adverbielle ledsætningers ledstilling i dansk talesprog. *MUDS* 15, 97-115.
- Diderichsen, Paul (1974): *Elementær dansk grammatik* (3. udg.). København: Gyldendal.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft (2011): *Grammatik over det Danske Sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Hothorn, Torsten, Kurt Hornik, Carolin Strobl & Achim Zeileis (2023). *party - A Laboratory for Recursive Partytioning version 1.3-14*. Tilgængelig på <http://party.R-forge.R-project.org>
- Hothorn, Torsten, Kurt Hornik & Achim Zeileis (2006): Unbiased Recursive Partitioning: A Conditional Inference Framework. *Journal of Computational and Graphical Statistics* 15(3), 651-674. <https://doi.org/10.1198/106186006x133933>
- Jensen, Torben Juel (2011): Ordstilling i ledsætninger i moderne dansk talesprog. *Ny Forskning i Grammatik* 18, 123-150.
- Jensen, Torben Juel & Tanya Karoli Christensen (2013): Promoting the demoted: The distribution and semantics of “main clause word order” in spoken Danish complement clauses. *Lingua* 137, 38-58. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2013.08.005>
- Julien, Marit (2007): Embedded V2 in Norwegian and Swedish. *Working papers in scandinavian syntax* 80, 103-161.
- Julien, Marit (2015): The force of V2 revisited. *The Journal of Comparative Germanic Linguistics* 18(2), 139-181. <https://doi.org/10.1007/s10828-015-9073-2>
- Mortensen, Sune Sønderberg (2014): Attributive clauses in Danish – and the relative irrelevance of relative clauses. *Nordic Journal of Linguistics* 37(03), 393-430. <https://doi.org/10.1017/s0332586514000274>
- Rathje, Marianne (2009): Definition af citater i talesprog. *NyS - Nydanske Sprogstudier* 37, 125-158.

- Tagliamonte, Sali A. & R. Harald Baayen (2012): Models, forests, and trees of York English: Was/were variation as a case study for statistical practice. *Language Variation and Change* 24(02), 135-178. <https://doi.org/10.1017/s0954394512000129>
- Team, R Core (2023). *R: A language and environment for statistical computing*. Tilgængelig på <https://www.R-project.org/>
- Wiklund, Anna-Lena, Kristine Bentzen, Gunnar Hrafn Hrafnbjargarson & Thorbjörg Hróarsdóttir (2009): On the distribution and illocution of V2 in Scandinavian that-clauses. *Lingua* 119, 1914-1938. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2009.03.006>